

două ori (la Liturghia Sfântului Ioan Hrisostom și la cea a Sfântului Vasile cel Mare), același text are la una o anumită punctuație, iar la cealaltă are alta.

Să mai notăm încă un lucru care privește însăși rugăciunea amvonului. El nu are legătură cu întrebarea noastră, dar are legătură cu subiectul care revine des în actualitate. Textul inițial al rugăciunii, după cum apare în cele mai vechi și în cele mai multe manuscrise, cuprinde expresia „împăraților noștri”. Dintre codicii pe care i-a folosit vrednicul de pomenire profesor Panaiotis Trembelas, în ediția celor *Trei Liturghii*, Atena 1935, șapte omit cu totul această expresie, unul îl corectează în „bine-credincioșilor noștri”, două au „nouă, celor binecredincioși” și două au simplu „celor binecredincioși”. Aceste manuscrise au fost scrise după cucerirea Constantinopolului.

573

La slujba Agheasmei mici, înainte de trisaghion, avem îndemnul „Domnului să ne rugăm” și imediat după ecfonisul obișnuit, fără rugăciunea trisaghionului. Nu cumva rugăciunea a fost înlocuită ulterior de cele patru tropare care preced trisaghionul?

574

De ce, în timp ce la rugăciunea Agheasmei mari există o invocare a Sfântului Duh, la rugăciunea echivalentă de la Agheasma mică ea lipsește? Nu cumva rugăciunea ar trebui să fie completată, deoarece în mod justificat se naște întrebarea despre momentul în care se sfințește apa?

Vom cerceta împreună aceste două întrebări, nu numai pentru că se referă la aceeași slujbă, ci și pentru că soluția la întrebările adresate, chiar dacă acestea au o motivație diferită, presupune cunoașterea evoluției istorice a acestei slujbe, evoluție la care în mod necesar trebuie ne referim sinoptic. În legătură cu întrebările de mai sus sunt și răspunsurile de la întrebările 137, 377 și 394, în care s-a căutat o soluție în același mod. Evoluția istorică a fiecărei slujbe, așa cum este exprimată în mărturiile externe despre ea, precum și în mulțimea de manuscrise care o conțin, este singurul drum sigur care ne poate conduce la dezlegare multor enigme ale practicii noastre liturgice.

În cazul de față, slujba Agheasmei mici este cuprinsă într-un număr foarte mare de manuscrise ale Evhologhioanelor sau, separat, ale Agheasmatarelor, cu un număr foarte mare de variante care privesc atât forma slujbei, cât și elementele ei particulare. Nici până astăzi forma ei nu s-a cristalizat încă deplin, de vreme ce în edițiile mai noi o găsim atât prescurtată, cât și cu alte elemente de tipul celor existente în slujba socotită îndeobște cea în vigoare, adică în forma cunoscută care s-a impus în Agheasmatarele și Micile Molitfelnice tipărite. Ca să își facă cineva o idee despre multitudinea de forme a acesteia este de ajuns să cerceteze ediția ei din *Mikron Evhologion*-ul vrednicului de pomenire profesor Panaghiotis Trembela, vol. II, Atena 1955, p. 47-74 și, în special, paginile 52-74, unde există textul și sunt notate variantele neobișnuit de multe pentru o slujbă atât de mică, variante din manuscrisele Bibliotecii Naționale a Greciei, variante la rugăciuni, la tropare, la prevederile tipiconale, precum și la alte elemente ale slujbei Agheasmei mici. Motivul căruia se datorează multele diferențe și variante este evident: săvârșirea ei foarte deasă, înăuntrul și în afara bisericilor, în case, în corăbii, la țarini, în vii, în grădini și oriunde altundeva, pentru vindecarea oamenilor și animalelor, pentru ușurarea de diferite rele fizice și pentru binecuvântarea și sfințirea lucrurilor mâinilor oamenilor.

Atâta timp cât binecuvântarea apelor pentru toate nevoile de mai sus s-a făcut în timpul Dumnezeieștii Liturghii, în locul antifoanelor sau între antifoane și Vohodul mic, ea a rămas la forma și la conținutul ei inițiale. O rugăciune sau cel mult două erau de ajuns pentru sfințirea apei. După ea se făcea intrarea/Vohodul (mic) și după aceea se săvârșea Dumnezeiasca Liturghie. Însă nevoia de săvârșire a sfințirii apei în afara bisericii sau, după tendința mai nouă care se observă și la săvârșirea Tainelor sau a altor slujbe, în afara Liturghiei, a provocat dezvoltarea Agheasmei mici ca o slujbă de sine stătătoare. Și, pentru că această desprindere de Dumnezeiasca Liturghie și prelucrarea unei slujbe noi s-a făcut într-o perioadă relativ târzie, completarea s-a făcut din împrumuturi și din imitarea altor slujbe, în primul rând și pentru că perioada de înflorire a evoluției liturgice creatoare aparținea trecutului. Pentru că oarecum „de la naștere” suntem obișnuiți cu această rânduială și, din evlavie, privim cu înțelegere structura ei, nu este ușor să ne poziționăm critic față de ea și să îi remarcăm slăbiciunile. Este, totuși, vizibilă forma ei compilată și atârănarea de elemente heterogene pentru constituirea ei, elemente de împrumut de la slujbe înrudite sau neînrudite. Acest lucru devine și mai evident în manuscrise, unde se pot deosebi diferite straturi de adăugiri, prelucrări și imitări ale altor slujbe, dintre care unele au rămas semiprelucrate, altele au fost date uitării și altele au supraviețuit după intrarea lor în primele ediții tipărite.

Astfel, se pot deosebi influențe și împrumuturi de la slujba preexistentă înrudită a Agheasmei mari de la Bobotează (rugăciunea plecării capetelor, afundarea Cinstitei Cruci, cereri la ectenia mare), de la rânduiala procesiunilor și a antifoanelor (ectenie întreită, stihiri alfabetice, invocări ale sfinților), de la slujba Utreniei (psalmii 142 și 50, „Dumnezeu este Domnul...” – tropare, stihologia cântării a 9-a) și de la Dumnezeiasca Liturghie, ca rămășițe ale vechii legături a sfințirii apei cu aceasta (trisaghion, lecturi, rugăciunea sfințirii apei).

Astfel, prin intermediul acestui parcurs întortocheat, am ajuns la punctele disputate ridicate de întrebări, adică trisaghionul și rugăciunea de sfințire. Amândouă, după cum

am văzut, sunt un împrumut de la Dumnezeiasca Liturghie sau o imitare a rânduiei ei. În felul acesta avem, pentru primul punct, îndemnul diaconesc „Domnului să ne rugăm”, ecfonismul rugăciunii trisaghionului, exact ca la Dumnezeiasca Liturghie. Aici însă este omisă rugăciunea trisaghionului, iar între ecfonism și trisaghion sunt puse patru tropare „Acum a venit vremea...” ș.a.m.d. În al doilea tropar („Hristoase, Cel ce cu curgeri mari...”) se vorbește clar despre biserica Născătoarei de Dumnezeu care izvora agheasmă făcătoare de minuni, care nu este alta decât biserica renumită și apa sfântă a Vlahernelor din Constantinopol. Oriunde se vorbește în troparele slujbei de astăzi despre „biserica” Născătoarei de Dumnezeu, fără îndoială se subînțelege biserica din Vlaherne, și oriunde se vorbește despre „Cetatea” Născătoarei de Dumnezeu, se subînțelege Constantinopolul. Poate că în această biserică și-a primit ultima prelucrare slujba Agheasmei mici. În special, momentul din slujbă care ne interesează apare neschimbat într-o slujbă lungă, ciudată, care se păstrează în codicele Paris (Coislin) 213 din anul 1027 și care este intitulată *Slujba și tipicul scaldătoarei sfinte a Vlahernelor*⁴¹. Diferențele față de rânduiala actuală sunt mici: troparele sunt trei („Acum a venit...”, Slavă „Hristoase, cel ce cu curgeri mari...”, Și acum „Preasfântă Fecioară...”), după acestea „Doamne miluiește” de trei ori, „Domnului să ne rugăm”, „Că sfânt ești...” și imnul „Sfinte Dumnezeule”. În amândouă situațiile rugăciunea trisaghionului nu există, iar troparele preced și nu urmează ecfonismul, ca să sprijine cumva ipoteza că înlocuiesc rugăciunea. Imitarea Dumnezeieștii Liturghii este clară, însă este o imitare oarecum liberă. Ea păstrează elementele impresionante (îndemnul diaconesc, ecfonismul, trisaghionul), adaugă trei sau patru tropare, omite însă rugăciunea cea mare care, deja la Dumnezeiasca Liturghie, se spunea în taină și, prin urmare, nu mai era auzită de popor. De altfel, cererile ei de a fi învrednicită comunitatea să cânte cântarea

⁴¹ *Ἀκολουθία καὶ τυπικὸν τοῦ ἁγίου λού(σ)ματος τῶν Βλαχερνῶν.*

întreit sfântă (trisaghionul) sunt cuprinse în ultimul tropar („...îndreptează lucrurile mâinilor noastre și cere iertare păcatelor noastre, când cântăm noi cântarea îngerilor”). În practica mai nouă nu este rar fenomenul de a se folosi în cult ecfonise „fără stăpân”, cum le-am numit mai înainte, fie deoarece rugăciunea a fost citită mai dinainte (de ex. rugăciunile și ecfonisele de la Vecernie și Utrenie), fie deoarece se omite cu totul rugăciunea și rămân numai ecfonisele, ca cele mai stabile rămășițe ale practicii mai vechi. Același lucru se întâmplă și aici. Atâta timp cât slujba Agheasmei se insera în Dumnezeiasca Liturghie, sistemul funcționa corect. După despărțire au rămas numai elementele mai populare: îndemnul diaconului, ecfonisul, (troparele), trisaghionul, Apostolul, Evanghelia. Rugăciunile, care la Dumnezeiasca Liturghie legau toate aceste elemente particulare, au fost omise. Și bine că a fost așa. Ar fi fost o exagerare.

Rugăciunea cea mare de sfințire a apei „Doamne Dumnezeul nostru, Cel mare întru sfat...” într-adevăr nu are o invocare clară a Sfântului Duh pentru sfințirea apei. O frază a ei („și prin gustarea din această apă și prin stropirea cu ea trimite nouă binecuvântarea Ta, care spală întinăciunea patimilor”) pare să completeze lipsa acesteia. La fel, nici cealaltă rugăciune în uz „Dumnezeule cel mare și preînalt, Cel închinat în Treimea cea sfântă...”, numită de obicei „aghioritica”, nici aceasta nu are o invocare clară, aceasta fiind completată și aici de accentuarea anumitor cereri („trimite-ne nouă binecuvântarea Ta și harul vindecărilor peste apa aceasta... prin gustarea din această apă... trimite-ne nouă binecuvântarea Ta...”). În anumite manuscrise sau chiar și în tipărituri, la momentele de mai sus, este adăugată de o altă mână – în interiorul textului sau pe margine – o cruce, probabil pentru a indica faptul că preotul binecuvintează atunci apa. Am văzut personal într-o carte uzată cum a fost adăugată cu mâna pe margine o „epicleză”, luată de la o rugăciunea Agheasmei mari, cu indicația că se spune „de trei ori”. De notat și faptul că la acea slujbă există două „epicleze”,

care se datorează, după toată probabilitatea, lipirii a două rugăciuni de sfințire a apei.

Răspunsul la întrebarea de ce nu există la rugăciunea astăzi în uz o „epicleză” clară pentru sfințirea apei probabil că se poate da numai din proveniența inițială și uzul acestei rugăciuni. Într-adevăr, ea poartă titlul de «rugăciune a scaldătorii Vlahernelor» și apare nemodificată în slujba «sfintei scaldători a Vlahernelor» din codicele Paris 213 pe care l-am amintit mai sus. La această slujbă este încorporată rugăciunea de mai sus, nu ca o rugăciune de sfințire a apei, de vreme ce apa sfântă a Vlahernelor, ca un izvor sfânt al Născătoarei de Dumnezeu, era sfințită încă de la început. Din acest motiv, cu discernământ, s-a introdus nu o cerere de sfințire a apei, ci una pentru vindecarea și mântuirea celor care cu credință se vor stropi, vor bea sau se vor spăla în ea. Așa se explică nu numai lipsa invocării Sfântului Duh pentru sfințirea apei, pe care în mod firesc ne așteptăm să o găsim, cât și referința la scaldătoarea Siloamului și la Sfântul Botez, precum și grafiile „afundării” în loc de „gustării”, care apar în manuscrise. Slujba scaldătoarei Vlahernelor, din care provin rugăciunea de față și slujba Agheasmei mici, în principiu, dă mărturie că se făcea o adevărată spălare sfântă în agheasmă, practică ce a supraviețuit la izvoarele sfinte până aproape de zilele noastre.

În paralel cu rugăciunea de mai sus, precum și cu alta pe care am amintit-o mai sus („Dumnezeule cel mare și preînalt...”), care și ea trebuie că provine din spălări și sfințiri rituale asemănătoare, existau în uz scurte rugăciuni cu o invocare clară a Sfântului Duh pentru sfințirea apei. De acest tip sunt rugăciunile „Dumnezeule, Dumnezeul nostru, Cel ce apa cea amară..”, „Ziditorule al apelor, Făcătorule al tuturor...”, „Dumnezeule cel mare și cu nume mare...” și altele, care apar în Evhologhionul Barberini și în alți codici vechi.